

Barok je veliko gledališče

IRENA ŠTAUDOHAR

Barok je močno vplival na umetnostno podobo današnje Slovenije, preoblikoval je arhitekturo Ljubljane in tudi drugih mest. Notranjost cerkev in dvorcev, še posebej njihove stropove, so slikarji z neverjetnim talentom za svetlobo in senco, za iluzijo, spremenili v nebesa, polna angelov, ki so bila mnogokrat tako resnična, da so povzročala vrtočlavo. Barok je osvobodil domišljijo umetnikov.

Dramatičnost in čustvenost, ki sta značilnosti teh del, sta sicer imeli svojo nalogo – ljudi pritegniti k veri. Velika razstava *Barok v Sloveniji* v Narodni galeriji, ki sta jo več let pripravljala kustosa Katra Meke in Matej Klemenčič, je izjemna zgodba o umetnikih, škofih, svetnikih, iluziji, bratovščinah, angelih in posameznikih in je tudi pripoved o tem, kakšno moč ima umetnost.

Prvič je predstavljenih kar nekaj na novo razkritih del. O baroku v Sloveniji namreč še vedno odkrivajo nove stvari. Privilegij se je bilo s Katro Meke sprehoditi po tej lepi razstavi, ki bo odprta še vse do novembra.

Na razstavi in tudi, ko sem brala res izjemen in obsežen katalog, sem veliko premišljevala o tem, kako majhna je bila Evropa v tistem času, saj so umetniki ves čas potovali iz prestolnice v prestolnico. Kakšna je bila takrat Ljubljana? Ali so bili prav gostujoči umetniki in naročila plemičev tisti, ki so jo naredili za svetovljansko?

Ljubljana je bila takrat zelo živahno in ambiciozno mesto. Sem so prihajali številni umetniki, ne samo iz Italije, ampak tudi s severa Evrope. Mesto doživi vrhunec z gradnjo ljubljanske stolnice, ki je simbol ambicij takratnega plemstva. Načrte so naročili pri takrat najbolj slavnem rimskem arhitektu in slikarju Andreju Pozzu, kar je bil velik uspeh. Kronist in zgodovinar Janez Gregor Dolničar v ljubljanski kroniki, ki je nastajala od poznega 17. stoletja do leta 1718, našteva, da je bilo v glavnih ljubljanskih cerkvah kar 44 slik kranjskih, nemških, nizozemskih, flamskih in italijanskih slikarjev; to je res veliko, če pomislimo, da je imela Ljubljana takrat 8000 prebivalcev, kar dvanajstkrat manj od takratnega Dunaja.

Od sredine 17. stoletja naprej je bila Ljubljana veliko gradbišče, saj so nastajale nove cerkvene stavbe, že obstoječe pa so predelovali. V mesto so namreč začeli v času rekatolizacije prihajati novi cerkveni redovi, med drugimi jezuiti, kapucini, avguštinci, ki so potrebovali nove prostore za bivanje in tudi novo opremo. Prav tako se je v Ljubljano vrnilo v Italiji izobraženo plemstvo, ki je želelo v domačem mestu dvigniti kulturno raven, seveda pod vtisom velikih rimskih mest in italijanske umetnosti. Tako se je baročni slog razširil v Ljubljani in tudi po celotnem območju Kranjske.

Na začetku razstave visi zemljevid in na njem lahko vidimo, kako je bilo videti takratno ozemlje Slovenije – večji del je pripadal Habsburžanom – Štajerska, Koroška, Kranjska in Goriška. Prekmurje je bilo pod Kraljevino Ogrsko, a še vedno del habsburškega teritorija, medtem ko so istrska obalna mesta v celoti spadala pod Beneško republiko. Meje so bile jasne, a niso bile neprehodne. Po vsem tem ozemlju lahko spremljamo različne umetnostne izmenjave, ki prihajajo iz različnih bližnjih ali bolj oddaljenih umetnostnih centrov. Značilnost tistega časa je bila velika mobilnost umetnikov in tudi plemstva. Umetniki so prihajali

Katra Meke pred platnom cesarice Marije Terezije, ki jo je naslikal Martin van Meytens ml. FOTO NARODNA GALERIJA

iz drugih središč in pri nas iskali delo, medtem ko so plemiči pogosto odhajali na študij v italijanska mesta in na velika potovanja po Evropi.

So bila ta potovanja, tako kot piše tudi Montaigne v svojih esejih, takrat za mlade plemiče nekakšna obvezna iniciacija?

Da, to so bila tako imenovana kavalska potovanja. Mladi plemiči so se s spremljevalci, da bi spoznali svet in običaje v drugih mestih, odpravili na pot po Evropi. Seveda sta bila v to vključena tudi zabava in pridobivanje izkušenj. Danes bi lahko temu rekli Erasmus za plemstvo. Imate prav, to je bila za mlade plemiče nekakšna iniciacija v odraslo dobo. Pri razvoju Ljubljane veliko vlogo igra lokalno plemstvo, med drugim Jakob Schell pl. Schellenburg, ki je bil uspešen in bogat trgovec. Prišel je iz Tirolske in se je tukaj ustalil ter poročil z lokalno plemkinjo. Ženo nista želela vložiti denarja v razkošno rezidenco, temveč sta raje postala mecena cerkvenih redov. Podpirala sta frančiškane in jezuite in zagotavljala sredstva za sklade, ki so financirali šolanje revnih otrok. V začetku 18. stoletja sta iz Gorice v Ljubljano pripeljala uršulinke in zagotovila sredstva za postavitev samostana in uršulinske cerkve. *(Sprehajava se po veliki slavnostni dvorani, v kateri so razstavljena velika oltarna dela, med njimi je znameniti Sv. Jurij v boju z zmajem Hansa Georga Geigerja von Geigerfelda, slikarja švicarskega rodu, ki živel in ustvarjal v Novem mestu in je to sliko ustvaril za oltar grajske cerkve na gradu Ortnek v bližini Ribnice.)*

Zaradi velikosti je to edini prostor, v katerem smo lahko razstavili velika dela. Obenem pa smo v njem želeli poustvariti eno od značilnosti baroka, to je monumentalnost, ki jo je zelo težko prenesti v umetno okolje, kot je galerija ali muzej, ker barok je res najlepše doživeti v prostoru samem.

Zakaj se je v baroku pojavila ta monumentalnost?

Razlogov je več in so tako gospodarski kot tudi historični. Ko se je pojavila potreba po vzpostavitvi prave vere, je imela umetnost pomembno vlogo. Vero je bilo treba predstaviti zelo privlačno in monumentalno – in kaj je bolj privlačnega kot teater? Barok je sam po sebi veliko gledališče, saj je zavzel vse umetnostne zvrsti, od slikarstva in kiparstva do arhitekture, in je zelo dinamičen. Zanj je značilna preobilica elementov, kar je lastnost gledališke scenografije.

Zanimivo je, da je prodril v vse družbene sloje ...

Da, tudi na podeželje – spomnimo se na panjske končnice ali kmečke

poslikane skrinje. Ozadje tega je vedno spodbujanje vere, kar se nadaljuje še krepko v 19. stoletju. Gre za slog, ki je namenjen vsem socialnim slojem. Vedno pa je zelo pomemben tudi ambiciozen in bogat posameznik, ki poskrbi za prenovo baročne cerkve, oltarja ali slike. To so bili največkrat posvetni plemiči, pa tudi župniki, škofje, višji cerkveni prelati, ki so s tem spodbujali pobožnost in pravo vero. Vse to je posledica protireformacije in rekatolizacije, ki da prvo vzpodbudo za močan razmah te umetnosti.

Najbrž je bilo takrat za vernike precej fascinantno, ko so prišli v obnovljeno cerkev, kjer so bile tako lepo in iluzionistično poslikane stene in predvsem strop?

To so bila zanje nebesa na zemlji. Tukaj je človek lahko doživel oziroma si je začel predstavljati, kaj ga čaka, če bo živel zgledno življenje v skladu s smernicami katoliške vere.

Omenili ste, da je barok celostna umetnost, da združuje različne umetnostne zvrsti, in prav nova arhitektura cerkva in stolnic je omogočala te veličastne poslikave.

V baroku se je spremenila oblika stropa, ki ni več razdrobljen, tako kot na primer v srednjem veku. Pri zrcalnem oboku v baroku postane to lepa ravna površina, ki umetniku dopušča, da se izrazi v vsej svoji polnosti, da je neomejen, skratka, da lahko naslika tudi iluzijo neba. To je značilno tudi za baročno slikarstvo, predvsem stenska iluzija. In spet smo pri gledališču. Janez Gregor Dolničar je natančno opisoval zgodovino gradnje ljubljanske stolnice in prav od njega lahko izvemo, da so se ob načrtovanju kupole pojavile težave, saj je za pravo kupolo zmanjkalo sredstev, zato je Quaglio freske naslikal tako, da se zdi, da kupola obstaja, čeprav je ni bilo. Da bi opisal, kako izjemno iluzijo je ustvaril, Dolničar omenja, da naj bi v cerkev nekoč priletela ptica in skušala odleteti skozi eno od navideznih oken navidezne kupole in je po njem udarjala s kljunom. Poslikava ljubljanske stolnice velja za najbolj veličastno delo slikarjevega opusa.

V 19. stoletju so se končno odločili, da bodo zgradili pravo kupolo, in so morali poslikavo odstraniti. Matevž Langus je imel nalogo, da poslika novo kupolo, zato je, preden so odstranili Quagliovo poslikavo, prvotno kompozicijo prenesel na platno. Tudi pri slikanju nove se je naslonil na svojega predhodnika. Zanimivo je, da imajo poslikave lokalno ikonografijo – vidimo lahko personifikacijo dežele Kranjske s kranjskim deželnim grbom in Emo no z ljubljanskim grbom. Potem so tu še številni svetniki in mučenci, ki so bili vezani na ljubljanski prostor in katerih relikvije so hranili v cerkvi. Slikarji so želeli poudariti tudi ta svoj lokalni značaj.

Kakšen status so takrat imeli umetniki? So bili obravnavani kot obrtniki?

Da in tudi organizirani so bili podobno – v cehovska združenja, ki so skrbela za omejitve konkurence, pa tudi za pomoč svojim članom in njihovim družinam, če so zaradi bolezni zašli v finančne težave. Umetniki so se takrat veliko selili in iskali delo, mnogokrat jih je bilo v nekem mestu preveč, da bi jih cehi lahko sprejeli, zato je včasih prišlo do sporov med njimi

Ko se je pojavila potreba po vzpostavitvi prave vere, je imela umetnost pomembno vlogo. Vero je bilo treba predstaviti zelo privlačno in monumentalno – in kaj je bolj privlačnega kot teater?

in lokalnimi mojstri, ki se jim je zdelo, da jim krajejo delo. Posamezni umetniki, ki so se ustalili v Ljubljani, so močno vplivali na umetnostno podobo tega prostora. Med njimi moramo omeniti Francesca Robbo, ki je prišel iz Benetk in se poročil s hčerko lokalnega kamnoseka, čigar delavnico je prevzel po njegovi smrti. Potem imamo umetnike, kot je Johann Lucas Kracker, ki je bil na Dunaju izobražen slikar in se je v nekem trenutku znašel v Ljubljani. Ustvaril je tudi nekaj oltarnih slik za območje okoli Gornjega Gradu, ki je spadal pod ljubljansko škofijo, potem pa se je hitro odpravil naprej in postal eden izmed uspešnejših slikarjev na Moravskem. Ko govorimo o lokalnih slikarjih, ne moremo mimo družine Strauss. To je bila umetniška družina slikarjev, ki je delovala v Slovenj Gradcu. Franc Mihael Strauss je naslikal glavno oltarno podobo za župnijsko cerkev v Slovenj Gradcu. Med kranjskimi baročnimi slikarji pa ne moremo mimo Franca Jelovška, ki je v Mengšu rojeni slikar in vodilni freskant na Kranjskem, in Valentina Metzingerja, ki je bil prišlek iz Lotaringije, današnje Lorene, pokrajine v Franciji. Tukaj se je ustalil in postal eden najbolj plodovitih slikarjev na Kranjskem.

Zanimivo je, da so ustvarjali tudi avtoportrete in tako kot Michelangelo, Rembrandt ali Leonardo da Vinci svoje podobe včasih naslikali v množičnih prizorih na svojih delih ali freskah.

Ena od sob na razstavi je namenjena prav umetnikom in njihovem načinu dela. Vidimo lahko dva avtoportreta, in sicer ljubljanskega deželnega slikarja Janeza Mihaela Reinwaldta, ki je bil doma iz Škofje Loke, in Franza Ignaza Flurerja, ki je bil eden izmed vodilnih slikarjev v prvi polovici 18. stoletja v Gradcu, vendar je delal tudi za naročnike na Spodnjem Štajerskem, predvsem za Ignaca Marijo grofa Attemsja, in je poslikal viteško dvorano v Slovenski Bistrici ter kar nekaj oltarnih slik za cerkve, na primer v Malečniku. Res je, da so se včasih upodabljali tudi na svojih poslikavah, Remb je sebe v celopostavni podobi naslikal v Brežicah v viteški dvorani, kar kaže tudi na določeno stopnjo samozavesti. Strauss pa se je naslikal med množico, ki ji sv. Elizabeta deli miloščino.

Kako je potekalo izobraževanje umetnikov?

Večina jih je začela delati v delavnici lokalnega mojstra. Najprej so bili vajenci in so opravljali različna dela, od priprave pigmentov do priprave platna itd. Ko so se dovolj izkazali, so postali pomočniki, in če so kdaj želeli postati mojstri, so bila zanje obvezna večletno potovanje v tujino in delo ter učenje v različnih delavnicah.

So si motive za slike lahko izbirali sami ali jih je izbral naročnik?

Skoraj vedno so morali prej ustvariti skico, ki jo je odobril naročnik. Motivi pa so bili povezani tudi s temo, recimo določenim svetnikom, svetopisemskim prizorom ... Naročniki so si včasih zaželeli sliko, ki so jo nekje že videli in jo je naslikal kakšen znan mojster. Umetniki so imeli vedno pri sebi v delavnicah tudi vzorčne knjige, veliko zbirko grafik, s katerimi so si pomagali pri sestavljanju kompozicij.

Eden od pomembnih akterjev tistega časa je bil zagotovo ljubljanski škof Tomaž Hren, čigar portret lahko vidimo na razstavi.

Bil je prvi mož rekatolizacije v tem prostoru in njegova vloga pri tem, da se je umetnost modernizirala, je velika. Zelo pomembne pa so bile tudi bratovščine, to so bile laične skupnosti posameznikov. Delovali so zelo karitativno. Če je kakšen izmed članov umrl, so poskrbeli za dostojen pogreb in so skrbeli za njegovo družino. Tudi bratovščine so bile naročniki, na primer čudovitega procesijskega kipa sv. Jurija, ki je v piranski župnijski cerkvi in bo jeseni spet na ogled pri nas.

Kaj pa umetnice? V zadnjem času smo priča temu, kako jih je umetnostna zgodovina v različnih obdobjih po krivici izpuščala in spregledala.

V času baroka je bilo kar nekaj slikark, največkrat so lahko postale slikarke prav zato, ker je bil slikar njihov oče. Ana Borini je bila slikarka iz Bologne, ki je nekaj časa go-

Katra Meke

Kustosinja v Narodni galeriji in asistentka z doktoratom na Oddelku za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, kjer je leta 2017 tudi doktorirala. Za doktorsko disertacijo *Beneško baročno slikarstvo na Kranjskem in Štajerskem. Naročniki in zbiralci* je leta 2018 prejela fakultetno nagrado.

Posveča se raziskovanju baročne umetnosti in koordinira in pripravlja različne razstave. Za avtorsko monografsko razstavo *Fortunat Bergant (1721–1769)* (2021) je leta 2023 prejela priznanje Izidorja Cankarja, ki ga podeljuje Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo. Skupaj z dr. Matejem Klemenčičem je soavtorica razstave *Barok v Sloveniji. Slikarstvo in kiparstvo v Narodni galeriji*.

Joannes Almenak, im. *Almanach, Deček s puranom* (ok. 1680) FOTO
© MUZEJ NOVEJŠE IN SODOBNE ZGODOVINE SLOVENIJE, LJUBLJANA

stovala pri grofu Liviu Lanthieriju. To je bil plemič, ki je imel posestvo na Rihemberku pa tudi v Gorici. Lanthieri je v svojem gradu gostil različne umetnike, ki so prihajali iz beneškega in severnoitalijanskega prostora. Med njimi je bila tudi ona in je zanj ustvarila kar nekaj slik. Danes so večinoma v zasebni lasti potomcev družine Lanthieri. V Benetkah je bila v tem času zelo znana Rosalba Carriera, saj so k njej hodili številni, predvsem angleški plemiči, ki so bili na kavalirskem potovanju. Slikala je njihove portrete. Na Kranjskem pa za zdaj ni znanih slikark iz baročnega obdobja.

Ena mojih najljubših sob na razstavi je tista, v kateri so slike in predvsem kipi različnih svetnikov. Zelo so ekspresivni, kot da so ustavljeni v trenutku, in njihove ekstaze so upodobljene skorajda erotično.

Ta dramatičnost je zelo značilna za frančiškansko rezbarsko delavnico. Tako imenujemo skupino rezbarskih del, ki so jih ustvarjali kiparji, ki so delovali v okviru frančiškanskega samostana, o katerih pa žal ne vemo prav veliko. Ta dramatičnost gest in čustev na obrazu je spodbujala močna čustva tudi pri vernikih. Čustveni naboj je zelo značilen za baročno umetnost, tako v slikarstvu kot v kiparstvu.

Dolničar omenja, da naj bi v cerkev некоč priletela ptica in skušala odleteti skozi eno od navideznih oken navidezne kupole in je po njem udarjala s kljunom. Poslikava ljubljanske stolnice velja za najbolj veličastno delo slikarjevega opusa.

Ker imam tako rada Caravaggia, vas moram tudi vprašati, ali je bilo možno, da bi tak nenavaden in predrzen slikar v tistem času lahko dobil naročilo na Kranjskem in ali bi bile njegove slike, na katerih je upodabljal navadne ljudi, tudi prostitutke, kot like iz Svetega pisma, sploh dovoljene? V Italiji je bilo veliko naročnikov in to je za slikarjev razvoj zelo pomembno; ko si postal uspešen, se je dober glas o tebi širil naokoli. Vsak

plemič si je želel imeti doma sliko uveljavljenega umetnika, kot sta Caravaggio in Rubens, ali vsaj kopijo njegovega dela.

Tudi mnogi naročniki iz tega prostora so zelo dobro poznali uspešne slikarje. Še enkrat naj omenim Jakoba Schella pl. Schellenburga, ki si je v nekdanji frančiškanski cerkvi, ki je stala na mestu današnjih ljubljanskih tržnic, uredil kapelo, v kateri je bil čudovit oltar. Sliko zanj je naročil pri tedaj zares uveljavljenem beneškem slikarju Antoniu Bellucciju. To pomeni, da je imel dostop do najboljših umetnikov, in sicer prek svoje poslovne mreže, ki je pri njem segala od juga Italije do severa Evrope. V vsakem pomembnejšem mestu je imel poslovni stik in več možnosti za dostop do vrhunskih umetnin.

S pomočjo videa so predstavljene tudi najlepše baročne poslikave v cerkvah. Katere so tako lepe in posebne, da se jih splača obiskati?

Pri videoprojekciji, ki smo jo pripravili za razstavo, smo izbrali štiri najbolj reprezentativne baročne prostore. Na primer romarsko cerkev na Sladki Gori, za katero so oltarje izdelali številni štajerski kiparji, obok pa je poslikal Franc Jelovšek, ki je bil najpomembnejši freskant na Kranjskem. Poleg ustaljenih motivov iz življenja Jezusa in Marije je upodobil tudi čudeže in ozdravljenja, ki so se dogajali na Sladki Gori, zato so tu številni prizori zanimivi tudi z medicinskega vidika – odprti zlom, rak ...

Res lepa je tudi romarska cerkev sv. Roka nad Šmarjem pri Jelšah. Ob poti k njej je razporejenih 14 freskiranih in kiparsko opremljenih kapel in tako po obsegu kot po kakovosti izvedbe sodi cerkev med najpomembnejše baročne komplekse na Štajerskem. Notranjost cerkve je pobarvana s pastelnimi barvnimi odtenki, trepetom igrivih štukatur in oltarnimi nastavki v tehniki štukmarmorja, ki so jih gotovo izdelali isti bavarski mojstri kot stensko dekoracijo. V tem rokokojskem krasilnem vzdušju ni potrebe po iluzionistični virtuoznosti, kajti očaran opazovalec ostaja v nebesih na Zemlji, v prava nebesa pa lahko zre skozi razgibane izreze na oboku prezbiterija in ladje, kjer se mu odpirajo pogledi k nebeščanom na oblakih. Poslikave so pripisane Antonu Jožefu Lerchingerju in Josefu Weitenhillerju. Cerkev so postavili ob pojavu kuge v bližnji vasi, zato je posvečena sv. Roku, zavetniku pred to hudo boleznijo.

Kako pomemben je bil za to obdobje Janez Vajkard Valvasor?

Ne le kot pisec in založnik, bil je tudi eden najpomembnejših zbirateljev druge polovice 17. stoletja na Kranjskem, imel je izjemno zbirko – 7752 grafičnih listov, zemljevidov, letakov in risb, hranjenih v 18 albumih, ki jih je dal vezati v lepo belo usnje. V njegovi grafični

delavnici so služili kot vir navdiha in kot predloge. Zaradi zadolženosti jih je bil primoran prodati, tako kot še mnoge svoje dragocenosti. Zanimivo je, da so njegovo ponudbo v odkup kranjski deželni stanovi odklonili, zato je zbirko skupaj z impozantno knjižnico odkupil zagrebški škof Aleksander Mikulić. Originalni albumi pa so ohranjeni tudi v Metropolitanski knjižnici v Zagrebu.

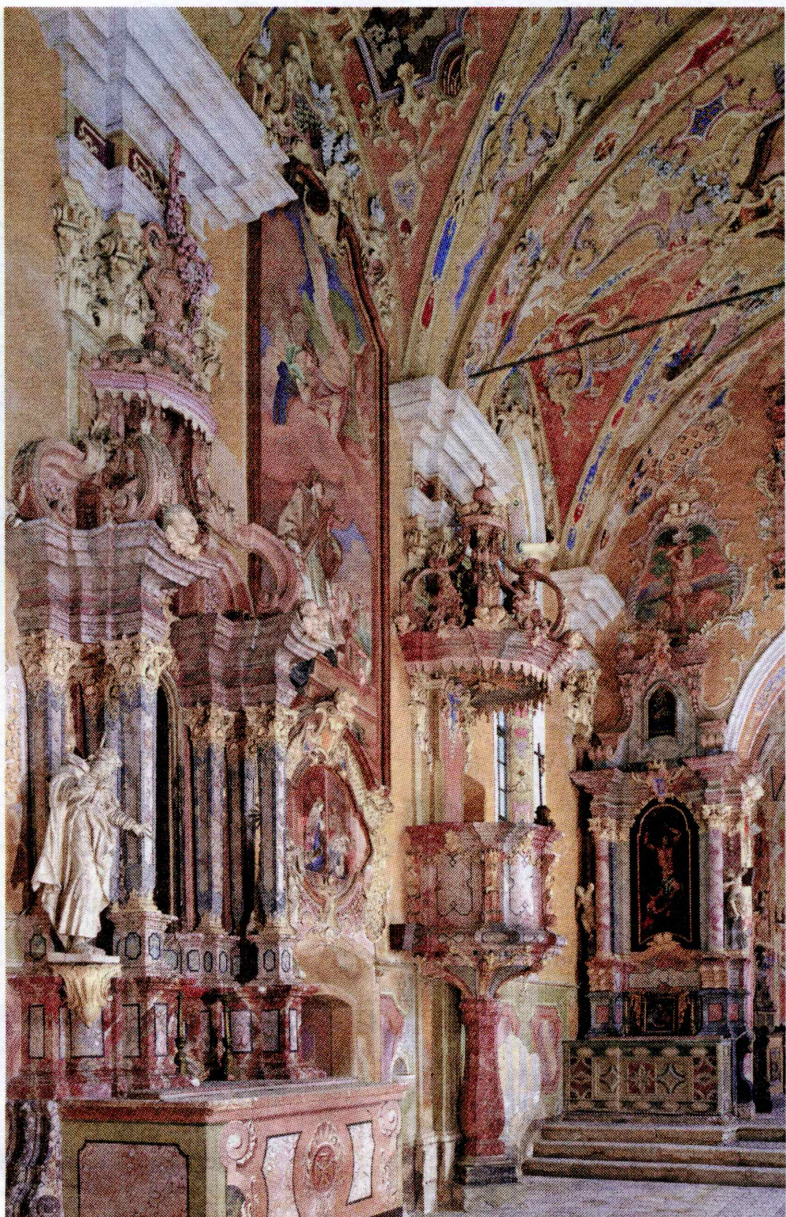
Valvasor je okoli sebe zbral mednarodno skupino umetnikov in drugih sodelavcev ter na Bogenšperku uredil grafično delavnico. Tudi plemiči so se združevali v različne skupine in društva. Ena takih skupin je bila družba sv. Dizme. Člani so se vpisovali v album, kamor si je vsak dal naslikati celostransko upodobitev s svojim grbom, emblemom in vzdevkom. Ta družba je imela sedež pri oltarju sv. Dizme v ljubljanski stolnici. Druga družba izobražencev, v katero so se včlanili tudi nekateri posamezniki iz družbe sv. Dizme, se je imenovala *Academia operosorum*, Akademija delavnic. Posamezni člani so se zavzemali za napredek in razvoj kulture ter so veliko pripomogli k razvoju znanosti in umetnosti na Kranjskem.

Najbrž so lahko sodelovali samo moški?

Da, v omenjenih družbah so bili samo moški, so se pa lahko v cerkvene bratovščine in podobna združenja včlanjevale tudi ženske. Ženske so bile ponavadi v senci svojih mož, a tudi med njimi so bile pomembne naročnice, dobrotnice in darovalke. Ena takih je bila Ana Katarina pl. Schellenburg, soproga Jakoba Schella pl. Schellenburga. Ko je njen mož umrl, je nadaljevala naročniško vlogo. Zagotovila je sredstva za postavitev glavnega oltarja v uršulinski cerkvi, ki ga je izdelal Francesco Robba. Na oltarju sta dva kipa, sv. Ana in sv. Katarina, zgoraj pa je njen grb, ki je oznanjal, da je bila naročnica in plačnica tega dela. Prav tako je leta 1717 priskrbeli dve zlati kroni, okrašeni z biseri, diamanti in drugimi dragocenimi kamni za kronanje svetogorske podobe Marije ...

Kako pa so nastajale zasebne zbirke? So imeli plemiči svetovalce, agente ali so se zanašali na svoj okus?

To je bila predvsem praksa večjih zbiralcev, ki so v ta namen velikokrat zaposlovali umetnike in druge poznavalce umetnosti. Eden izmed zelo pomembnih zbiralcev tistega časa je bil nadvojvoda Leopold Viljem, ki je kot guverner španske Nizozemske deloval v Bruslju in si je tam ustvaril zelo veliko zbirko. Po upokojitvi jo je prenesel na Dunaj, kjer je bila kasneje vključena v cesarske zbirke. Najimennitnejša dela v njej predvsem italijanskih, nizozemskih in flamskih mojstrov, kot so Tizian, Veronese, Carracci, Breugel in Rubens, so nato katalogizirali v knjigi, imenovani *Theatrum Pictorum*.

Josef Weitenhiller, Anton Jožef Lerchinger in wessobrunški štukaterji, dekoracija notranjščine, Šmarje pri Jelšah, romarska cerkev sv. Roka FOTO MARIAN SMERKE, © MUZEJ NOVEJŠE IN SODOBNE ZGODOVINE SLOVENIJE, LJUBLJANA

rium, ki so jo natisnili v več izdajah. Poznali pa so jo tudi tukaj. V svoji knjižnici jo je imel Ignac Marija grof Attems.

Grof Herberstein je imel veliko zbirko na gradu Hrastovec in v svoji graški palači, med njimi tudi sliko Rubensa in deli Breugla in Giambologne, ki ju danes hranijo v Alte Galerie v Gradcu. Posamezniki so lahko prišli do imenitnih kosov. Velikokrat pa se je tudi zgodilo, da so mislili, da so kupili original, a je šlo za kopijo.

Za štajerske kupce in zbiralce je bila pomembna flamska družina Forchondt, ki se je ukvarjala s prodajo umetnin in drugih predmetov. Pri njih so kupovali knezi Eggenbergi. Včasih so zbiratelji zaposlili kakšnega slikarja, ki je pomagal pri pridobivanju slik ali pa je za njih naslikal kopije znanih del. To je bila praksa tudi pri manjših zbiralcih.

(Vstopiva v sobo portretov. Najbolj markanten portret je delo, pripisano Joannesu Almanachu, na njem je upodobljen Andrej Eberhard

baron Ravbar, znan tudi kot nemški Herkules, ki je imel več kot dva metra dolgo brado, spleteno v dve kiti, ki sta segali do tal. Bil je vojni dvorni svetnik cesarja Maksimilijana II. in poročen z njegovo nezakonsko hčerjo. Po stenah visijo tudi podobe lepotic z rožnatimi lici in belimi lasuljami.)

Tu lahko vidimo, kako raznovrstne slike so višji sloji zbirali in jih obešali na svoje stene. Tu so portreti družinskih članov barona Raigersfelda, ki je živel na Mestnem trgu. Miniature je kot kopije večjih portretov naslikal Franc Linder. Baron je ljubil svojo ženo, ki jo je spoznal v Ljubljani v Deželnem gledališču. V svojem dnevniku, ki je ohranjen v Arhivu Republike Slovenije, piše o tem, kako ga je prijatelj povabil, naj pride v gledališče, da mu bo predstavil »lepo punco«. Besedilo je v nemščini, a frazo *lepa punza* napiše v slovenščini.

Leto kasneje sta se poročila in rodila mu je 22 otrok. Marija Ana je umrla pri porodu; bil je zelo užaloščen, zato je dal izdelati še več portretov v njen spomin. Šel je celo do beneškega grafika Marca Alviseja Pitterija, da mu je izdelal grafiko njenega portreta. To grafiko je potem delil med prijatelje in sorodnike. Pitteri je odtise tega grafičnega lista brez napisa kasneje tržil še kot primer idealne ženske podobe. Ohranjene so celo v Washingtonu in Ženevi, a

so tam napačno identificirane, na primer kot Madame Pompadour ali slikarka Rosalba Carriera, v resnici pa gre za ljubljansko »lepo punco«, baronico Raigersfeld.

Mojster žanrskih upodobitev vsakdanjega življenja pa je bil seveda Joannes Almanach. Njegovi kvartopirci, dve sliki istega motiva, sta res izjemni. Kaj vemo o njem?

Prišel je iz Antwerpna, nekaj časa je bival v Italiji, nato pa se je preselil na Kranjsko. Deloval je v Valvasorjevem krogu in dobil številna naročila kranjskega plemstva. Zanj so značilni žanrski prizori, ki so tudi sicer tipični za nizozemske in flamske slikarje, ki upodabljajo vsakdanje življenje, bodisi vaše prizore ali prizore veseljačenja, čeprav to ni početje, ki bi ga želeli poudarjati ali spodbujati. Zato je slikar naslikal veselo moško družbo pri kartanju in pitju, vendar imajo te podobe pogosto globlji, simboličen pomen. Naslikal je na primer dve majoliki, eno za vodo in drugo za vino, in tako opominjal na zmernost. Zraven majolike je vrv, ki gori in nas spominja na to, da se enkrat vse konča, tako kot naše življenje, in da je treba biti pri razvadah zmeren. Ena od figur je slikarjev avtoportret, saj z nami vzpostavlja očesni stik. Krožniček s tobakom in pipo, ki je

Marcantonio Bassetti: Marija z Detetom in s svetniki (1624/1626), Koper, stolna cerkev Marijinega vnebovzetja FOTO © MUZEJ NOVEJŠE IN SODOBNE ZGODOVINE SLOVENIJE, LJUBLJANA

v njegovi bližini, pa spominja na paletu z odloženim čopičem. (Zadnji sliki na razstavi sta zvezdi. Ko ju gledam, se mi zdita tako sodobni, lahko bi bili iz prejšnjega stoletja.) Ptičar in Prestar Fortunata Berganta sta nastali že leta 1761. Ne vemo, kdo je bil njun naročnik. Vemo le, da sta bili v 19. stoletju del zbirke družine Kanduč. Zbirka je kasneje prišla v last družine Hudovernik, njihovo premoženje pa je bilo po drugi svetovni vojni zaplenjeno in takrat se je tudi za tema slikama izgubila vsaka sled. Poznali smo ju le po črno-belih fotografijah. Pred skoraj desetletjem so se na Narodno galerijo obrnili zasebniki, ki so sliki našli po naključju, dolgo izgubljeni deli pa sta od takrat del zbirke Narodne galerije in vključeni v stalno postavitev. Ptičar in Prestar sta edini žanrski upodobitvi v slikarjevem opusu. Prestar ima tudi starejšo zanimivo in žalostno zgodovino. Pred odkritjem slik so na črno-belih fotografijah pike na možakarjevem obrazu delovale kot bradavice, kar bi bilo glede na motiv možno, toda v resnici je šlo za poškodbe, ki so posledica strellov. Očitno so sliko uporabljali namesto tarče. Raziskovali smo tudi, za kakšno orožje je šlo, in ugotovili, da gre najverjetneje za šibrovko.

Kustosi imamo pri svojem delu včasih tudi detektivsko vlogo. ●

V baroku se je spremenila oblika stropa, ki ni več razdrobljen, tako kot na primer v srednjem veku. Pri zrcalnem oboku v baroku postane to lepa ravna površina, ki umetniku dopušča, da se izrazi v vsej svoji polnosti, da je neomejen, skratka, da lahko naslika tudi iluzijo neba.

